

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 30 września 2019 r.

Poz. 5053

UCHWAŁA Nr X/106/19 RADY MIEJSKIEJ w MOGILNIE

z dnia 18 września 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Mogilno na lata 2019-2022”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506, 1309, 1571, 1696) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245 oraz z 2019 r. poz. 730, 1696) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Mogilno na lata 2019-2022” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

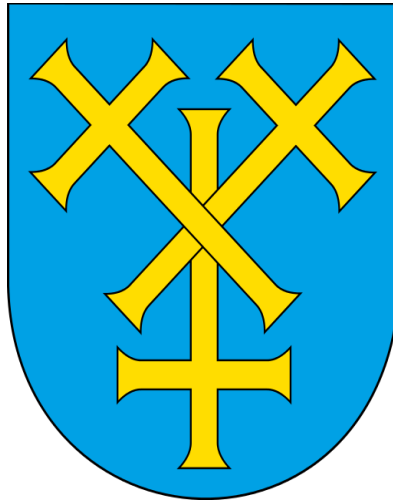
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Mogilna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Paweł Molenda

załącznik
do uchwały nr X/106/19
Rady Miejskiej w Mogilnie
z dnia 18 września 2019 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MOGILNO
NA LATA 2019-2022**

MOGILNO 2019

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością.

Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerzymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako „ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania dum mundus durat (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka”. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Mogilno związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Mogilno na lata 2019-2022 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją Programu opieki nad zabytkami gminy Mogilno na lata 2014-2017 przyjętego Uchwałą XLVI/499/14 Miejskiej w Mogilnie z dnia 15 października 2014 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Mogilno położona jest na południowo-zachodnim krańcu województwa kujawsko-pomorskiego, na pograniczu Wielkopolski i Kujaw, w powiecie mogileńskim i stanowi jedną z czterech gmin go tworzących. Ośrodkiem administracyjnym gminy, posiadającej status miejsko-wiejskiej, jest miasto Mogilno, które jednocześnie stanowi siedzibę władz powiatowych oraz pełni rolę wielofunkcyjnego ośrodka regionalnego. Mogilno rozlokowane jest nad rzeką Panną i Jeziorem Mogileńskim, przy drodze wojewódzkiej nr 254, oddalone 60 km na południe od Bydgoszczy, 74 km na południowy zachód od Torunia oraz ok. 90 km na północny wschód od Poznania. W latach 1975–1998 gmina była położona w ówczesnym województwie bydgoskim.

Gmina sąsiaduje z siedmioma jednostkami samorządowymi, które administracyjnie należą do pięciu powiatów z dwóch województw:

- od północy graniczy z gminami Janikowo w powiecie inowrocławskim i Dąbrowa w powiecie mogileńskim,
- od zachodu z gminami Gąsawa i Rogowo leżącymi w powiecie żnińskim,
- od południa z gminami Trzemeszno w powiecie gnieźnieńskim i Orchowo w powiecie słupeckim w województwie wielkopolskim,
- od wschodu z gminą Strzelno w powiecie mogileńskim.

Gmina Mogilno jest obszarowo największą w powiecie, zajmuje powierzchnię 256,2 km², co stanowi 38% powierzchni powiatu. W jej granicach znajduje się miasto o powierzchni 8,32 km² i 30 wsi sołeckich: Chabsko, Czarnotul, Dąbrówka, Dzierżąno, Gębice, Goryszewo, Gozdanin, Huta Palędzka, Józefowo, Kamionek, Kunowo, Kwieciszewo, Marcinkowo, Niestronno, Olsza, Padniewko, Padniewo, Palędzie Dolne, Procyń, Ratowo, Strzelce, Świerkówiec, Wasielewko, Wiecanowo, Wieniec, Wszedzień, Wylatowo, Wyrobki, Zbytowo, Żabno, obejmujących 83 miejscowości. Według danych GUS za 2017 r., gminę zamieszkuje 24768 osób, w tym 11995 w Mogilnie, co stanowi 53,6% ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 97 M/km².

Użytki rolne zajmują ok. 83% powierzchni gminy - stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, 5,5% powierzchni stanowią tereny leśne i jest to najniższy wskaźnik zalesienia wśród gmin powiatu. Tereny zurbanizowane i zabudowane stanowią 4,7%, a tereny zajęte pod wody zajmują 4,1% powierzchni gminy. Część powierzchni gminy objęto ochroną przyrodniczą. Tereny południowo-wschodniej części gminy należą do Obszaru Chronionego Krajobrazu Lasów Miradzkich, występują też obszary specjalnej ochrony siedlisk w ramach europejskiej sieci NATURA 2000 - Pojezierze Gnieźnieńskie.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne o długości ok. 170 km i powiatowe - 36 odcinków o łącznej długości 164,6 km, a także dróg wojewódzkich o łącznej długości ok. 24 km: DW nr 254 relacji Brzoza – Wylatowo, nr 255 Pakość – Strzelno i nr 262 Kwieciszewo- Orchowo. Przez tereny gminy przebiega również droga krajowa nr 15 o długości 12,5 km Gniezno – Olsztyn, oraz dwutorowa linia kolejowa nr 353 relacji Poznań – Inowrocław – Toruń – Olsztyn – Skandawa. Przez gminę wiodą też nieczynne linie jednotorowe: nr 231 Inowrocław - Rąbinek - Kruszwica – Strzelno – Mogilno i nr 239 Mogilno – Orchowo z licznymi wiaduktami i mostami.

Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną Polski Jerzego Kondrackiego, gmina Mogilno leży w podprovincji Pojezierza Południowobałtyckiej, na obszarze makroregionu Pojezierza Wielkopolskie, w obrębie mezoregionu Pojezierza Gnieźnieńskie. Ukształtowanie powierzchni gminy jest wynikiem działalności zlodowacenia wiślańskiego, z tzw. fazą poznańską, o urozmaiconej rzeźbie terenu, z pasmami wzgórz morenowych i polodowcowym skupiskiem jezior rynnowych. Niemal cały obszar gminy leży w zlewni Noteci. Do wód powierzchniowych należą m.in. największa w gminie rzeka Mała Noteć oraz jej lewostronny dopływ rzeka Panna, a także jeziora: Wiecanowskie, Mogileńskie, Pałędzie, Wienieckie, Chwałowskie oraz część jeziora Szydłowskiego i Zbiornika Pakoskiego Południowego.

Do udokumentowanych złóż surowców naturalnych w gminie należą: sól kamienna, której eksploatacja odbywa się w kopalni soli „Mogilno”, zlokalizowanej w Przyjmiu i kruszywa naturalne eksploatowane w rejonie Czagańca, Dębna, Przyjmy, Mielenka, Strzelec i Kwieciszewa, a w rejonie Józefowa występują złoża surowców ilastych.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów starszej epoki kamienia – paleolitu. Na przełomie VIII/IX wieku powstała, na cyplu wysuniętym w jezioro Mogileńskie, wczesnośredniowieczna osada stanowiąca pierwociny obecnego miasta Mogilno. W X wieku osada stała się grodem książęcym. Rozwój osady związany był z jej korzystnym położeniem na ówczesnym szlaku handlowym tzw. bursztynowym.

W XI w. Kazimierz Odnowiciel sprowadza tutaj zakon benedyktynów z Niemiec, którzy z nadania zostają właścicielami okolicznych dóbr ziemskich. W 2 poł. XI w. wzniesiono zespół klasztorny, zajmujący północną część grodu, w obrębie wałów. W źródłach pisanych nazwa Mogilno pojawia się w roku 1175. Natomiast lokację na prawie magdeburskim osada klasztorna uzyskała 17 maja w 1398 r., przywilejem króla Władysława Jagiełły, potwierdzanym przez króli: Zygmunta Starego w 1548 roku oraz Jana Kazimierza w 1666 r. Również w XIV w., ale wcześniej, bo w 1342 r., prawa miejskie otrzymało Kwieciszewo, w latach 1368-1388 Wylatowo, a przed rokiem 1383 Gębice. Miasta te w XIX w. uległy przeobrażeniu i zeszły do roli dużych wsi, o częściowo zatartym układzie miejskim.

Mogilno wielokrotnie było niszczone pożarami – w 1499, przed 1608 r., w 1777 oraz w roku 1808, kiedy spłonęła niemal cała zabudowa mieszkalna miasta, wyludnionego wcześniej wskutek zarazy. W 1772 r. tereny gminy włączono do zaboru pruskiego i nastąpiła sekularyzacja miasta. W latach 1807 – 1815 tereny te włączono do utworzonego przez Napoleona Księstwa Warszawskiego, później ponownie znalazły się pod zaborem pruskim, wchodząc w skład regencji gnieźnieńskiej, należącej do Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Ludność aktywnie opowiadająca się za polskością, m.in. w okresie insurekcji kościuszkowskiej, Wiosny

Ludów, przyłączyła się do zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, kiedy to oddziały powstańcze z Mogilna i okolic przyczyniły się do zdobycia Inowrocławia, Strzelna, Barcina, Łabiszyna. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Mieszkańcy Mogilna przez 7 dni dzielnie bronili miasta przed okupantem hitlerowskim - za tę bohaterską obronę we wrześniu 1939 r., Mogilno uhonorowano w 1984 r. Krzyżem Grunwaldu III klasy. Wraz z wkroczeniem 11 września 1939 r. do miasta oddziałów Wehrmachtu zaczęły się aresztowania, egzekucje, deportacje, represjonowanie mieszkańców, zagłada społeczności żydowskiej. Świadectwem tragicznych zdarzeń wojennych są liczne miejsca pamięci. Po wyzwoleniu przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem Programu opieki nad zabytkami gminy Mogilno na lata 2019-2022 jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do

dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i

rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018, poz. 799 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 1614 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1945)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2204 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2018 r., poz. 1202 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem Strategii rozwoju kapitału społecznego jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W Krajowym programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,

- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 przyjęta została Uchwałą Nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Najważniejszymi ustaleniami operacyjnymi Strategii są cele strategiczne, realizujące potrzeby zidentyfikowane w ramach priorytetów rozwoju. Wśród ośmiu zidentyfikowanych celów strategicznych wymienia się „Tożsamość i dziedzictwo”, którego główną ideą jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz. Cel ten będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

1. Budowa tożsamości regionalnej województwa.
2. Zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu.
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa.
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym.
5. Promocja marki województwa.

W załączniku 6 przedstawiono listę potencjalnych markowych produktów turystycznych województwa kujawsko-pomorskiego bazujących na walorach przyrodniczych i kulturowych, które objęto priorytetem we wsparciu w ramach środków publicznych. Z terenu powiatu mogileńskiego wymieniono rozszerzenie oferty turystycznej na bazie klasztoru w Mogilnie i działającego w nim Europejskiego Centrum Spotkań „Wojciech – Adalbert”.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r.

W rozdz. III „Uwarunkowania wewnętrzne”, punkt 2.2. „Uwarunkowania środowiska kulturowego” przedstawiono stan materialnego dziedzictwa kulturowego na terenie województwa (obiekty architektury i budownictwa, cmentarze, zabytkowa zieleń, zabytki archeologiczne). Występowanie charakterystycznych

elementów dziedzictwa kulturowego pozwoliło na wyróżnienie specyficznych pod względem cech kulturowych obszarów, wśród których wymieniono obszar związany z dziedzictwem Piastów i zabytkami sakralnej architektury romańskiej, w tym m.in. z klasztorem w Mogilnie.

W punkcie 3 określono kierunki zagospodarowania przestrzennego w układzie trzech sfer: sieci osadniczej, środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz komunikacji i infrastruktury technicznej. Podstawowe kierunki działań zawiązane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej zakładają wzmocnienie jej potencjału, podniesienie jakości życia mieszkańców, wykorzystanie walorów turystycznych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. Ochrona dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych województwa realizowana będzie poprzez następujące działania:

- rewaloryzację zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym,
- ochronę zasobów kulturowych miast poprzez eliminację ruchu samochodowego i ich zabytkowych centrów, m.in. Mogilna,
- konserwację oraz szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

W punkcie 3.2. „Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego” wskazano na potrzebę zachowania dla przyszłych pokoleń w jak najlepszym stanie elementów przyrodniczych i kulturowych, co przyczyni się m.in. do zwiększenia atrakcyjności turystycznej województwa. Dla zachowania dziedzictwa kulturowego województwa przyjęto następujące działania:

- ochronę obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- ochronę zasobów kulturowych związanych z osadnictwem holenderskim,
- ochronę zasobów średniowiecznej urbanistyki oraz architektury obronnej,
- ochronę zasobów kulturowych związanych z początkami Państwa Polskiego, m.in. w Mogilnie.

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu wskazano na podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- pełne wykorzystanie walorów rejonów turystycznych,
- zagospodarowanie turystyczne istniejących i projektowanych zbiorników wodnych,
- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych w niezbędne urządzenia z zakresu ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej.

Wyróżnionym strefom polityki przestrzennej przyporządkowano konkretne działania. Dla strefy południowej (w obrębie której znajduje się gmina Mogilno) przyjęto następujące zasady:

- w sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego przyjęto:
 - rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych, m.in. Mogilna,
 - wspieranie działań konserwatorskich dla zachowania obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych,
 - ochronę dziedzictwa kulturowego związanego z okresem piastowskim,
 - objęcie ochroną prawną układów urbanistycznych miast, m.in. Mogilna,
 - utworzenie parków kulturowych, w tym mogileńsko-kruszwickiego.

- w sferze związanej z gospodarką turystyczną wymieniono m.in. adaptację nieczynnej linii kolejowej Szubin-Żnin-Barcin-Mogilno jako trasy rowerowo-konnej.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego

Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r.

Myślą przewodnią opracowania Programu było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych. Cele Programu wynikają z przeprowadzonej analizy zasobów zabytkowych i uwzględniają cele wskazane w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W przyjętym dokumencie przyjęto następujące poziomy strategiczne: cele strategiczne, cele operacyjne i kierunki działań. Cel strategiczny określony w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan Modernizacji 2020 + Tożsamość i dziedzictwo będzie realizowany poprzez następujące cele operacyjne, którym przyporządkowano kierunki działań:

I. Zachowanie dziedzictwa materialnego;

1. Ochrona ustawowa:

- wspieranie działań samorządów lokalnych, zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii,
- wspieranie prac, zmierzających do powoływania parków kulturowych,
- wspieranie inicjatyw, zmierzających do wprowadzania zabytków ruchomych na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- wspieranie działań, zmierzających do poszerzania listy obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

2. Prace konserwatorskie i restauratorskie:

- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji,
- prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach będących własnością Samorządu Województwa, wspomaganie działań konserwatorskich przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.

3. Edukacja:

- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym,

4. Ład przestrzenny:

- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc.

5. Dokumentacja i popularyzacja:

- współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów zabytkowych,
- nagradzanie Medalem Hereditas Saeculorum za prace konserwatorskie oraz szczególne osiągnięcia związane z ochroną zabytków.

II. Zachowanie dziedzictwa niematerialnego;

1. Ochrona:

- wspieranie działań zmierzających do wpisów na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego,

2. Edukacja:

- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony dziedzictwa niematerialnego,
- wspieranie konkursów i działań podtrzymujących i propagujących wiedzę i tradycję w zakresie lokalnego dziedzictwa niematerialnego.

3. Zachowanie:

- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych oraz języka, tradycji, rękodzieła i zwyczajów kulinarnych.

4. Dokumentacja i badania:

- wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa niematerialnego.

III. Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego;

1. Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony:

- wspieranie organizacji konkursów, działań edukacyjnych i naukowych związanych z ochroną zabytków,
- wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- propagowanie dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i media.

IV. Wzrost konkurencyjności regionu;

1. Ochrona:

- generowanie współpracy różnych podmiotów dla tworzenia kompleksowych opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego.

2. Promocja:

- udział w targach turystycznych,
- współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe,
- wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne.

3. Edukacja:

- wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań i publikacji związanych z rozwojem biznesu w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych,
- upowszechnianie informacji na temat dostępnych form wsparcia związanych z opieką i ochroną zabytków.

4. Zagospodarowanie:

- wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu,
- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów regionalnych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego,

- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BIAŁOTUL

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków Nr A-1143 z dnia 19.08.1994 r.

a. dwór, mur., 1852 r., przebud. 1909 r.

b. park, k. XIX w.

BIELICE

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków Nr A-1071 z dnia 06.09.1994 r.

a. dwór, mur., pocz. XX w.,

b. park, XIX w.

GĘBICE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MATEUSZA, mur., pocz. XVI w., kruchta zachodnia i południowa 1892 r., kaplice 1950 r.

Rejestr zabytków Nr A-836 z dnia 07.03.1933 r.

GOZDAWA

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków Nr A-1180 z dnia 20.10.1983 r.

a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,

b. park, 4 ćw. XIX w.

KWIECISZEWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MARII MAGDALENY, mur., 1522 r.

Rejestr zabytków Nr A-838 z dnia 08.03.1933 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, mur., 1834 r.

Rejestr zabytków Nr A-1547 z dnia 17.12.2009 r.

MOGILNO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA WIĘKSZEGO APOSTOŁA, ul. Benedyktyńska 10:

a. kościół, mur., ok. 1511 r., kruchta zach. 1839 r., kruchta płd. 1937 r.,

Rejestr zabytków Nr A-837 z dnia 08.03.1933 r.

b. dzwonnica, drew., XVIII w., przebud. 1891 r.,

Rejestr zabytków Nr A-1751/1-3 z dnia 24.10.2018 r.

c. ogrodzenie, mur., 1904-1905 r.,

Rejestr zabytków Nr A-1751/1-3 z dnia 24.10.2018 r.

d. otoczenie kościoła, cz. działki nr 373/6.

Rejestr zabytków Nr A-1751/1-3 z dnia 24.10.2018 r.

ZESPÓŁ KLASZTORNY BENEDYKTYNÓW, ul. Benedyktyńska 24:

Rejestr zabytków Nr A-854 z dnia 12.07.1961 r.

- a. kościół klasztorny, ob. par. p.w. św. Jana Apostoła, mur., 2 poł. XI w., przeb. ok. poł. XIII w., 1 poł. XV w., 1 poł. XVI w., wieża pld. 3 ćw. XVIII w.,
 - b. klasztor, mur., XIV w., skrzydło wsch. i pld. XVI w., skrzydło zach. 2 poł. XVIII w., przebud. po 1775 r.
- DOM, ob. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP, Rynek 14, mur., 1860 r.

Rejestr zabytków Nr A-50 z dnia 23.09.2002 r.

BUDYNEK MIESZKALNY O CHARAKTERZE WILLI, ul. Kościuszki 14, mur., ok. 1900 r.

Rejestr zabytków Nr A-1756 z dnia 21.02.2019 r.

KAMIENICA Z OFICYNĄ, pl. Wolności 8, mur., 1904 r.

Rejestr zabytków Nr A-51 z dnia 22.10.2002 r.

NIESTRONNO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

Rejestr zabytków Nr A-795 z dnia 09.09.1991 r.

- a. kościół, drewn., 1742 r., przedłużenie nawy 1914 r.,
- b. brama – dzwonnica, drewn., ok. 1742 r.

STRZELCE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP:

Rejestr zabytków Nr A-792 z dnia 09.09.1991 r.

- a. kościół, drewn., 1 poł. XVII w.,
- b. dzwonnica, drewn., 2 poł. XVIII.

SZCZEGLIN

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków Nr A-979 z dnia 05.06.1987 r.

- a. dwór, mur., pocz. XX w.,
- b. park, pocz. XX w.

WIENIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków Nr A-1186 z dnia 15.06.1985 r.

- a. dwór, mur., pocz. XX w.,
- b. park, XIX w.

WSZEDZIEŃ

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki par. p.w. św. Andrzeja Boboli, mur., 1907-1909 r.

Rejestr zabytków Nr A-1732 z dnia 13.11.2017 r.

WYLATOWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA, drewn., 1761-1763 r.

Rejestr zabytków Nr A-856 z dnia 06.03.1961 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BIAŁOTUL

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 1852 r., przebud. 1909 r.,

Rejestr zabytków Nr A-1143 z dnia 19.08.1994 r.

b. obora z częścią mieszkalną, mur., 1905 r.,

c. park, k. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-1143 z dnia 19.08.1994 r.

BIELICE

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., pocz. XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-1071 z dnia 06.09.1994 r.

b. budynek inwentarski, mur., 1878 r.,

c. park, XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-1071 z dnia 06.09.1994 r.

CHABSKO

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

CHAŁUPSKA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

CZARNOTUL

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 29, mur., 1881-1882 r.,

c. kuźnia nr 23, ob. magazyn, mur., ok. 1860 r.,

e. park, k. XIX w.

DĄBRÓWKA

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. rządcówka nr 16, mur., ok. 1910-1920 r.,

b. stajnia, mur., ok. 1900-1910 r.,

c. obora, mur., ok. 1900-1910 r.,

d. spichlerz, mur., ok. 1880-1890 r.,

e. gorzelnia, mur., ok. 1880-1890 r.,

f. dom nr 15, mur., ok. 1900-1910 r.,

g. czworak nr 20, mur., k. XIX w.

h. park, XIX w.,

DĘBNO

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

DZIERŻĄZNO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

GĘBICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MATEUSZA:

a. kościół, mur., pocz. XVI w., kruchta zachodnia i południowa 1892 r., kaplice 1950 r.,

Rejestr zabytków Nr A-836 z dnia 07.03.1933 r.

b. dzwonnica, mur.-drew., 1892 r.,

c. plebania, ul. Greinerta 6, mur., 1847 r., przebud. k. XIX w., 1918-1919 r.,

d. organistówka, ob. dom, ul. Greinerta 4, mur., pocz. XX w.,

e. dom lokatorski probostwa, ul. Greinerta 2, mur., pocz. XX w.,

f. pomieszczenie na karawan, ob. garaż, ul. Greinerta 2, mur., pocz. XX w.,

g. warsztat, ul. Greinerta 4, mur., pocz. XX w.,

h. budynek gospodarczy, ul. Greinerta 6, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Poległych Bohaterów:

a. cmentarz, przed 1850 r.,

b. kaplica, mur., pocz. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Leśna, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Leśna, 1817 r.

SZKOŁA, Rynek 11, mur., pocz. XX w.

GOSPODA, ob. dom, ul. Kościuszki 2, mur., XIX/XX w.

HOTEL, ob. dom, ul. Braci Rólskich 7, mur., k. XIX w.

ul. św. Ducha

DOM NR 2, mur., k. XIX w.

DOM NR 11, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 17, mur., ok. 1896 r.

DOM NR 22, mur., 1926 r.

ul. Kościuszki

DOM NR 1, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 8, mur., ok. 1915 r.

ul. Leśna

DOM NR 8, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Poległych Bohaterów

DOM NR 12, mur., k. XIX w.

DOM NR 21, mur., 1928 r.

Rynek

DOM NR 7, mur., ok. 1890 r.

DOM NR 25, mur., k. XIX w.

ul. Wolności

DOM NR 6, mur., 1948 r.

DOM NR 8, mur., ok. 1910 r.

DOM NR 13, mur., pocz. XX w.

GORYSZEWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 23, mur., 1908 r.,

b. czworak nr 26, mur., ok. 1910 r.

c. magazyn zbożowy nr 8, mur., pocz. XX w.,

d. park, pocz. XX w.

DOM NR 43, mur., 1912 r.

DOM NR 47, mur., pocz. XX w.

GOZDANIN

PARK DWORSKI, XVIII/XIX w.

DOM NR 22, mur., XIX/XX w.

GOZDAWA

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 9, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-1180 z dnia 20.10.1983 r.

b. park, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-1180 z dnia 20.10.1983 r.

HUTA PAŁĘDZKA

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

JÓZEFOWO

CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XIX w.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM NR 12, mur., XIX/XX w.

KĄTNO

PARK DWORSKI, XIX w.

KRZYŻOWNICA

KAPLICZKA, mur., 1945 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 4, mur., k. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.

KUNOWO

PARK DWORSKI, XIX w.

KWIECISZEWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARII MAGDALENY:

a. kościół, mur., 1522 r.,

Rejestr zabytków Nr A-838 z dnia 08.03.1933 r.

b. plebania nr 1, mur., XIX/XX w.,

c. kaplica – kostnica, mur., pocz. XX w.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, mur., 1834 r.

Rejestr zabytków Nr A-1547 z dnia 17.12.2009 r.

CMENTARZ KATOLICKI, poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

SZKOŁA nr 45, mur., pocz. XX w.

SZKOŁA EWANGELICKA, ob. przedszkole nr 58, mur., pocz. XX w.

OCHRONKA/SZPITALIK, ob. dom nr 2, mur., pocz. XX w.

DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom nr 47, mur., 1938 r.

DOM NR 3, mur., XIX /XX w.

DOM Z SALĄ GIER NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 34, mur., pocz. XX w.

DOM NR 52, mur., 1927 r.

DOM NR 61, mur., pocz. XX w.

DOM NR 84, mur., 1936 r.

DOM NR 95, mur., pocz. XX w.

DOM NR 98, mur., pocz. XX w.

LUBIESZEWO

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 7, mur., k. XIX w., rozbud. pocz. XX w.

b. pozostałości parku, XIX w.

MARCINKOWO

DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom nr 94, mur., pocz. XX w.

DWÓR NR 36, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 27, mur., 1919-1923 r.

MOGILNO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA WIĘKSZEGO APOSTOŁA, ul. Benedyktyńska:

a. kościół, mur., ok. 1511 r., kruchta zach. 1839 r., kruchta płd. 1937 r.,

Rejestr zabytków Nr A-837 z dnia 08.03.1933 r.

b. dzwonnica, drew., XVIII w., przebud. 1891 r.,

Rejestr zabytków Nr A-1751/1-3 z dnia 24.10.2018 r.

c. ogrodzenie, mur., 1904-1905 r.,

Rejestr zabytków Nr A-1751/1-3 z dnia 24.10.2018 r.

d. plebania nr 12, mur., 1 poł. XIX w., przebud. 1891 r.

ZESPÓŁ KLASZTORNY BENEDYKTYNÓW, ul. Benedyktyńska 24:

a. kościół klasztorny, ob. par. p.w. św. Jana Apostoła, mur., 2 poł. XI w., przeb. ok. poł. XIII w., 1 poł. XV w., 1 poł. XVI w., wieża pld. 3 ćw. XVIII w.,

Rejestr zabytków Nr A-854 z dnia 12.07.1961 r.

b. klasztor, mur., XIV w., skrzydło wsch. i pld. XVI w., skrzydło zach. 2 poł. XVIII w., przebud. po 1775 r.,

Rejestr zabytków Nr A-854 z dnia 12.07.1961 r.

c. brama, mur., 2 poł. XVIII w.

CMENTARZ KATOLICKI, ul. Kościuszki, 1816 r.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Sportowa, 1833 r.

ZESPÓŁ STAROSTWA:

a. starostwo, ul. Narutowicza 1, mur., XIX/XX w.,

b. dom, ob. starostwo, ul. Narutowicza 3, mur., XIX/XX w.

SĄD, ul. Sądowa 21, mur., k. XIX w.

POWIATOWA KASA CHORYCH, ob. przychodnia, ul. Kościuszki 10, mur., 1928 r

SZPITAL, ul. Kościuszki 6, mur., pocz. XX w.

POCZTA, Rynek 15, mur., 1893-1894 r.

BANK LUDOWY, ob. dom, ul. ks. Wawrzyniaka 3, mur., 1904 r.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, ul. Dworcowa:

a. dworzec nr 10, mur., 1872 r.,

b. wodociągowa wieża ciśnień, mur.-drew., k. XIX w.,

c. dom pracowników kolei nr 4, mur., k. XIX w.,

d. dom pracowników kolei nr 6, mur., k. XIX w.,

e. dom pracowników kolei nr 8, mur., k. XIX w.,

f. dom pracowników kolei nr 12, mur., k. XIX w.

g. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,

DOM KULTURY, ul. ks. Wawrzyniaka 1, mur., 1911 r.

ul. Benedyktyńska

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

DOM NR 17, mur., XIX/XX w.

DOM NR 18, mur., 1906 r.

DOM NR 19, mur., 1936 r.

DOM NR 22, mur., pocz. XX w.

ul. Hallera

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., k. XIX w.

DOM NR 8, mur., k. XIX w.

DOM NR 11, mur., k. XIX w.

DOM NR 14, mur., k. XIX w.

DOM NR 15, mur., XIX/XX w.

DOM NR 17, mur., 1906 r.

DOM NR 23, mur., k. XIX w.

DOM NR 24, mur., pocz. XX w.

DOM NR 25, mur., k. XIX w.

ul. 900-lecia

DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 7, mur., pocz. XX w.

DOM NR 17, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 19 a, mur., k. XIX w.,

DOM NR 19 b, mur., pocz. XX w.

DOM NR 32, mur., pocz. XX w.

DOM NR 34, mur., XIX/XX w.

DOM NR 70, mur., k. XIX w.

ul. Jagiełły

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, mur., 1905 r.

DOM NR 7, mur., k. XIX w.

DOM NR 8, mur., 2 poł. XIX w., przebud. po 1905 r.

DOM NR 9, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., 1884 r.

DOM NR 15, mur., k. XIX w.

DOM NR 16, mur., 1908-1909 r.

DOM NR 18, mur., k. XIX w.

DOM NR 20, mur., k. XIX w.

ul. Kasztanowa

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 4, mur., 1901 r.

DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 14, mur., ok. 1900 r.

Rejestr zabytków Nr A-1756 z dnia 21.02.2019 r.

DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

DOM NR 18, mur., pocz. XX w.

DOM NR 20, mur., pocz. XX w.

DOM NR 22, mur., 1801 r.

DOM NR 28, mur., pocz. XX w.

ul. Mickiewicza

DOM NR 1, mur., k. XIX w.

DOM NR 10, mur., 1905 r.

DOM NR 11, mur., XIX/XX w.

DOM NR 12, mur., pocz. XX w.

DOM NR 14, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., 1905 r.

DOM NR 30, mur., 1908 r.

DOM NR 32, mur., k. XIX w.

ul. Niezłomnych

DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

ul. Piłsudskiego

DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., l. 30 XX w.

Rynek

DOM NR 1, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1888 r., przebud. 1921 r.

DOM NR 3, mur., 1867 r.

DOM NR 4, mur., 1877 r.

DOM NR 5, mur., ok. 1860 r.

DOM NR 9, mur., ok. 1870 r.

DOM NR 11, mur., ok. 1870 r.

DOM NR 14, ob. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP, mur., 1860 r.

Rejestr zabytków Nr A-50 z dnia 23.09.2002 r.

DOM NR 16, mur., 1907 r.

DOM NR 18, mur., k. XIX w.

DOM NR 23, mur., 1888 r.

ul. Sądowa

DOM NR 1, mur., 1893-1894 r.

DOM NR 9, mur., 1885 r.

DOM NR 12, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.

pl. Wolności

DOM NR 1, mur., k. XIX w.

DOM NR 2, mur., XIX/XX w.

DOM NR 3, mur., 1908 r.

DOM NR 4, mur., XIX/XX w.

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 7, mur., 1930 r.

KAMIENICA Z OFICYNĄ NR 8, mur., 1904 r.

Rejestr zabytków Nr A-51 z dnia 22.10.2002 r.

DOM NR 9, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 14, mur., pocz. XX w.

DOM NR 15, mur., 1905 r.

DOM NR 16, mur., pocz. XX w.

DOM NR 19, mur., k. XIX w.

DOM NR 21, mur., k. XIX w.

DOM NR 23, mur., XIX/XX w.

DOM NR 25, mur., XIX/XX w.

MŁYN, ul. Benedyktyńska 21, mur., ok. 1900-1914 r.

MŁYN, Rynek 4, mur., ok. 1880 r.

NIESTRONNO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

a. kościół, drew., 1742 r., przedłużenie nawy 1914 r.,

Rejestr zabytków Nr A-795 z dnia 09.09.1991 r.

b. brama – dzwonnica, drew., ok. 1742 r.,

Rejestr zabytków Nr A-795 z dnia 09.09.1991 r.

c. plebania nr 24, mur., l. 20 XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 38, mur., 1906 r.

DOM ZE SKLEPEM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 40, mur., pocz. XX w.

OLSZA

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 18, mur., 1903 r.

DWÓR nr 5/6, mur., k. XIX w.

DOM NR 24, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 32:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.

PADNIEWO

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. przedszkole nr 55, mur., pocz. XX w.

ZAJAZD, ob. dom nr 59, mur., pocz. XX w.

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 31, mur., 1 ćw. XX w.

PAŁĘDZIE KOŚCIELNE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W.ŚW. MARCINA BPA:

- a. kościół, szach., 1808-1810 r.,
- b. cmentarz przykościelny, pocz. XIX w.
- c. plebania nr 3, mur., 1908 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 7, mur., 1901 r.

PROCYŃ

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 39, mur., ok. poł. XIX w., przebud. 1905 r., 1950 r.,
- b. park, XIX w.

STRZELCE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP:

- a. kościół, drew., 1 poł. XVII w.,
- Rejestr zabytków Nr A-792 z dnia 09.09.1991 r.
- b. dzwonnica, drew., 2 poł. XVIII w.

Rejestr zabytków Nr A-792 z dnia 09.09.1991 r.

CMENTARZ KATOLICKI, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

SZKOŁA NR 15, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 1, mur., pocz. XX w.,
- b. spichlerz, mur., 1898 r.,
- c. park, XIX w.

SZCZEGLIN

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 18, mur., pocz. XX w.,
- Rejestr zabytków Nr A-979 z dnia 05.06.1987 r.
- b. park, pocz. XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-979 z dnia 05.06.1987 r.

c. dom mieszkalny, mur., 1922 r.,

d. stajnia, mur., ok. 1910-1920 r.,

e. dom z kuźnią, mur., ok. 1910-1920 r.,

f. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.,

WODOCIĄGOWA WIEŻA CIŚNIENÍ, mur., 1915 r.

TARGOWNICA

KAPLICZKA, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 10, mur., 1847 r.,

b. park, XIX w.,

c. spichlerz, mur., 1881 r.,

d. stodoła, mur., ok. 1900 r.

TWIERDZIN

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 14, mur., 1900-1905 r.,

b. rządówka nr 16, mur., ok. 1900-1910 r.,

c. ogrodzenie, mur., pocz. XX w.,

d. park, XIX w.

WASIELEWKO

KAPLICZKA, mur., ok. 1900 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, k. XIX w.

DOM NR 4, mur., l. 30 XX w.

WIECANOWO

SZKOŁA, ob. dom nr 24, mur., pocz. XX w.

DOM NR 18, mur., 1910 r.

WIENIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 18, mur., pocz. XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-1186 z dnia 15.06.1985 r.

b. park, XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-1186 z dnia 15.06.1985 r.

WSZEDZIEŃ

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki par. p.w. św. Andrzeja Boboli, mur., 1907-1909 r.

Rejestr zabytków Nr A-1732 z dnia 13.11.2017 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XX w.

PASTORÓWKA, ob. dom nr 24, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 32, mur., XIX/XX w.,
 - b. stodoła z oborą, mur., 1867 r.,
 - c. gorzelnia nr 33, mur., ok. 1900 r.,
- DOM NR 25, mur., 1909 r.
- DOM NR 31, mur., XIX/XX w.
- DOM NR 39, mur., pocz. XX w.

WYLATOWO**ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA:**

- a. kościół, drew., 1761-1763 r.,
- Rejestr zabytków Nr A-856 z dnia 06.03.1961 r.
- b. cmentarz przykościelny, 2 poł. XVIII w.,
 - c. plebania nr 94, mur., ok. poł. XIX w.
- SZKOŁA, ob. biblioteka nr 30, mur., pocz. XX w.
- SZKOŁA, ob. przedszkole nr 66, mur., ok. 1920 r.
- DOM NR 34, mur., 4 ćw. XIX w.,
- DOM NR 37, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 38, mur., 1926 r.
- MŁYN WODNY, szach., k. XIX w.

ZBYTOWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ŻABIENKO**ZESPÓŁ DWORSKI:**

- a. dwór nr 24, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. stajnia, mur., ok. 1870-1890 r.,
- c. spichlerz, mur., ok. 1870-1890 r.,
- d. park, XIX w.

ŻABNO

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Mogilno zabytki ruchome wpisane do rejestru stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych:

1. Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Jana Apostoła w Mogilnie wpisane zostało do rejestru zabytków czterema decyzjami:

1) decyzją z dnia 31 maja 1999 r. pod nr rejestru B/2/1-2 wpisany został parapet chóru muzycznego z 1 ćw. XVII w. oraz organy; prospekt z 1 ćw. XVII w., instrument wykonany w 1898 r. przez Romana Hoffmanna z Poznania,

- 2) decyzją z dnia 20 września 1999 r. pod nr rejestru B/3/1-33 wpisane zostało wyposażenie kościoła, m.in. ołtarz główny z 4 ćw. XVIII w. z rzeźbami i obrazami, ołtarze boczne p.w. św. Benedykta i św. Scholastyki z 4 ćw. XVIII w., ambona, stalle i konfesjonał z 4 ćw. XVIII w., krucyfiksy, zacheuski,
 - 3) decyzją z dnia 15 maja 2006 r. pod nr rejestru B/190/1-6 wpisane zostały barokowe rzeźby sześciu zakonników,
 - 4) decyzją z dnia 29 listopada 2010 r. pod nr rejestru B/257/1-5 wpisane zostały witraże wykonane w okresie od 1890 r. do 1914 r.
2. Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Michała Archaniola w Niestronnie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B/319/1-19 decyzją z dnia 10 stycznia 2013. W skład wyposażenia świątyni wchodzi m.in. manierystyczny ołtarz główny z ok. 1630 r. z rzeźbami i obrazami, ołtarze boczne z 2 ćw. XVIII w., klasycystyczna ambona z 1 ćw. XIX w., neobarokowe organy z 1913 r., krucyfiksy.
3. Elementy wyposażenia kościoła par. p.w. Narodzenia NMP w Strzelcach wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr B/267/1-13 decyzją z dnia 29 marca 2011 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. rokokowy ołtarz główny z 2 poł. XVIII w. z rzeźbami i obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, ołtarz boczny z 1 poł. XVII w., granitowa kropielnica, krzyże ołtarzowe, barokowy dzwon z 1766 r. obecnie umieszczony w przykościelnej dzwonnicy.
4. Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Ap. Piotra i Pawła w Wylatowie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B/244/1-62 decyzją z dnia 9 listopada 2009 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. rokokowy ołtarz główny p.w. Ukrzyżowania Chrystusa z 2 poł. XVIII w. z grupą Ukrzyżowania i rzeźbami świętych, ołtarz boczny p.w. św. Piotra i Pawła z k. XVII w., ołtarz boczny p.w. św. Walentego z 1 poł. XIX w., ołtarz boczny p.w. św. Onufrego z 1 poł. XIX w., rokokowe ambona i chrzcielnica z 2 poł. XVIII w., klasycystyczny prospekt organowy z 1 poł. XIX w., rokokowa ława lokatorska z 2 poł. XVIII w., feretrony, Stacje Drogi Krzyżowej z k. XIX w., kamienna kropielnica z XV w.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi

przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Mogilno jest jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Jest to grodzisko ludności kultury łużyckiej zlokalizowane w miejscowości Gębice, wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego pod numerem 95/C decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy z dnia 11.12.1968 r.

6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Gmina Mogilno położona jest pod względem fizyczno-geograficznym w obrębie Pojezierza Gnieźnieńskiego. W krajobrazie dominuje wysoczyzna morenowa (płaska, falista i pagórkowata), miejscami urozmaicona przez kemy i ozy, pocięta licznymi rynnami i dolinami rzek i cieków. Rynny polodowcowe wypełnione są osadami rzecznyymi lub biogennymi, bądź zajęte przez liczne jeziora. Główne powierzchnie sandrowe występują przy zachodniej granicy gminy. Osady sandrowe wykształcone są w postaci piasków i żwirów. Gmina charakteryzuje się niskim stopniem lesistości. Niemal cały obszar gminy leży w zlewni Noteci. Jedynie niewielki teren na południe od Huty Pałędzkiej odwadniany jest do rzeki Wełny. Największą rzeką jest Mała Noteć, wpływająca na obszar gminy poprzez jezioro Kamienieckie. We wschodniej części gminy Noteć kończy bieg w Jeziorze Bronisławskim, będącym południową częścią zaporowego Zbiornika Pakoskiego. Zdecydowana większość obszaru gminy odwadniana jest przez rzekę Pannę, która jest lewostronnym dopływem Małej Noteci. Rzeką fizjonomicznie podobną jest do Małej Noteci – płynie doliną wypełnioną osadami biogenicznymi przyjmując szereg rowów i mniejszych dopływów. Gminę cechuje znaczna powierzchnia jezior. Powierzchnie zbiorników wodnych zajmują około 3,4% powierzchni gminy, przy jeziorności w skali kraju na poziomie 1,1%. W przeważającej mierze są to niewielkie zbiorniki, często o charakterze tak zwanych oczek. Największym zbiornikiem położonym w całości na obszarze gminy jest Jezioro Wicanowskie. W całości na terenie gminy leżą także jeziora: Mogileńskie, Pałędzie, Mielno i Chwałowskie, natomiast niektóre duże jeziora, jak Szydłowskie czy Zbiornik Pakoski jedynie częściowo należą do obszaru gminy.

Obszar gminy Mogilno został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne

rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie gminy sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu. Na kolonizację Nizżu Polskiego wpływ miały zmiany klimatyczne, które spowodowały wycofanie się lodowca i przekształciły całkowicie miejscowe środowisko. Pojawiła się roślinność, bogata fauna tundrowa i stepowo-tundrowa. Podstawowym zwierzęciem łownym stał się renifer, którego stada odbywały w poszukiwaniu pożywienia dalekie i ściśle uzależnione od pór roku wędrówki. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na teren dzisiejszej gminy to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Ślady ich pobytu przetrwały w postaci skupisk wyrobów krzemiennych (rylce, drapacze, liściaki, rdzenie) w okolicach miejscowości Kwieciszewo i Mogilno.

Z następnego okresu – mezolitu (środkowa epoka kamienia) znamy również nieliczne znaleziska.

Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rógowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnię. Dotychczas znamy nieliczne punkty osadnicze tej kultury na obszarze dzisiejszej gminy Mogilno (okolice miejscowości: Kwieciszewo, Padniewo, Strzelce, Wiecanowo).

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Nizżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Pozostałości osad związanych z ludnością tej kultury zidentyfikowano w okolicach miejscowości: Chabsko, Czarnotul, Goryszewo, Huta Pałędzka, Kunowo, Kwieciszewo, Niestronno, Olsza, Padniewo, Strzelce, Wiecanowo, Wieniec, Wylatowo, Żabno.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby,

naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami. Stanowiska archeologiczne związane z tą ludnością występują licznie na terenie dzisiejszej gminy Mogilno (Chabsko, Czarnotul, Goryszewo, Huta Palędzka, Kwieciszewo, Nieastronno, Olsza, Padniewo, Padniewko, Palędzie Dolne, Strzelce, Wieniec, Wylatowo, Żabno).

Pod koniec epoki neolitu widoczne są na terenie gminy ślady pobytu ludności kultury ceramiki sznurowej (okolice miejscowości: Czerniak, Goryszewo, Józefowo, Kunowo, Padniewo) i kultury pucharów dzwonowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. We wczesnej epoce brązu, po okresie dezintegracji panującej pod koniec neolitu, rozpoczął się powolny proces unifikacji kulturowej obecnych ziem polskich. Kultury wczesnej epoki brązu, jak: unietycka, iwieńska (okolice miejscowości Strzelce), trzciniecka (okolice miejscowości Padniewo) i przedłużycka obejmowały coraz większe części naszego kraju. Podstawą gospodarki kultur wczesnobrązowych był chów zwierząt i uprawa ziemi, uzupełniane łowiectwem i rybołówstwem.

Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na dzisiejszych ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halszacki 650–400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane (okolice miejscowości: Chabsko, Czerniak, Gębice, Goryszewo, Huta Palędzka, Kunowo, Kwieciszewo, Olsza, Strzelce, Świerkówiec, Wiecanowo, Wylatowo, Żabno), także przez grodzisko w miejscowości Gębice.

Pod koniec okresu okres halszackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbyt intensywnym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską (okolice miejscowości: Kwieciszewo, Mielenko, Nieastronno, Padniewo, Palędzie Dolne, Strzelce, Wieniec). Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i

przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.).

Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze naszej gminy notujemy liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej (okolice miejscowości: Chabsko, Czerniak, Gębice, Goryszewo, Kunowo, Kwieciszewo, Mogilno, Olsza, Padniewo, Parlinek, Strzelce, Świerkówiec, Wiecanowo, Wszedzień, Wylatowo, Żabno).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rогatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Natomiast osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią liczną grupę stanowisk. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

Badania archeologiczne ujawniły istnienie osady na terenie dzisiejszego miasta Mogilna, założonej na przełomie VIII i IX w., a istniejącej do wieku X. Na cyplu wysuniętym w jezioro Mogileńskie, istniała od wieku X osada grodowa, otoczona wałem obronnym w konstrukcji przekładkowej. W trakcie badań archeologicznych w części wschodniej odkryto umocnienie brzegu jeziora, chronione palisadą, kryjącą przejście moszczone legarami i prowadzące do mostu (o długości około 160 m). Most ten łączył południowy występ cypla z przeciwległym brzegiem jeziora, prowadząc przez tereny bagienne i łącząc się ze szlakiem handlowym do Gniezna. Od północy także istniał most, a także brama.

6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Lasy na terenie gminy Mogilno zajmują powierzchnię ponad 1 332 ha, co stanowi zaledwie 5,2% jej powierzchni ogólnej (dane z roku 2009).

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), eksploatacja piasznic i żwirowni. Na obszarze gminy występują udokumentowane złoża surowców naturalnych-soli kamiennej i kruszywa naturalnego-o zasobach pozwalających na ich eksploatację na skalę przemysłową. Sól kamienna pozyskiwana jest w postaci solanki z otworowej kopalni „Mogilno” w Przyjmie i wykorzystywana na potrzeby przemysłu chemicznego. Złoża kruszywa eksploatowane są w rejonie Czagańca, Dębna, Przyjmy, Mielenka, Strzelec i Kwieciszewa. W rejonie Józefowa występują złoża surowców ilastych.

Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka rolniczą.

W Strategii Rozwoju Gminy Mogilno do roku 2025 przewidziano następujące zadania mogące mieć wpływ na stan zachowania stanowisk archeologicznych:

- rozbudowa sieci kanalizacji deszczowej, sanitarnej i wodociągowej na terenie gminy,
- budowa i przebudowa dróg na terenie gminy,
- budowa ścieżek rowerowych,
- zagospodarowywanie terenów wokół jezior na obszarze gminy,
- rozwój wolnej strefy ekonomicznej.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy, przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Natomiast na terenie stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków, grodziska kultury łużyckiej w miejscowości Gębice, istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Kierownikiem Delegatury w Bydgoszczy.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage), której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Kolejną ważną grupą imprez folklorystycznych stanowią te, których podstawą są różne pozostałe elementy dziedzictwa wiejskiego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są m.in. imprezy i spotkania organizowane na terenie gminy przez m.in. Muzeum Ziemi Mogileńskiej, miejscowe koła gospodyń wiejskich, Towarzystwo Przyjaciół Muzeum czy Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Chabsko „Lepsze Jutro”. Organizowane są, na wzór tych przedwojennych, pokazy stołów zastawionych przeróżnymi tradycyjnymi potrawami. Na kilkanaście dni przed świętami Bożego Narodzenia otwierają się podwoje Muzeum dla „Piernika”. Od kilku lat swoistą oprawą jest przeniesienie starych zwyczajów kulinarnych do współczesności za pośrednictwem „Święta Kaszy”. Są to tradycje kulinarne rodzin młynarskich. Imprezy te mają na celu identyfikację i gromadzenie wiedzy o oryginalnych, regionalnych produktach żywnościowych, wytwarzanych tradycyjnymi metodami w gospodarstwach i przez lokalnych rzemieślników.

Wszelkie wytwory rękodzieła (robótki ręczne, hafty) oraz wytwory kulinarne prezentowane są przy okazji różnych prezentacji, pokazów, festynów i wystaw m.in. Regionalnych Targów Rolnych w Bielicach.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część Studium, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część Studium dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części Studium odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Mogilno zostało przyjęte Uchwałą Nr VIII/56/16 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 17 kwietnia 2015 r.

W części I „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, rozdz. 8. „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków, ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz strefy ochrony konserwatorskiej. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego zamieszczono również w części II „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów”, rozdz. 4 „Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Zasoby dziedzictwa kulturowego uporządkowano w następujące kategorie, dla których określono zasady ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej

Strefa pełnej ochrony konserwatorskiej wyznaczona jest dla obiektów i obszarów szczególnie wartościowych, do bezwzględnego zachowania. Strefą „A” objęto część zespołu urbanistycznego miasta Mogilna, zespoły pałacowo-parkowe, zespoły dworsko-parkowe, zespoły sakralne w granicach obszaru opracowania studium. Celem działalności konserwatorskiej w strefie „A” jest przede wszystkim zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja, rewaloryzacja, rekonstrukcja, zachowanie towarzyszącej historycznej zieleni komponowanej, usuwanie obiektów dysharmonizujących, dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zespołu zabytkowego, eliminacja funkcji uciążliwych. Wszystkie prace na obszarze strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej wyznaczona dla terenów zawierających znaczną część elementów historycznie ukształtowanej struktury przestrzennej o wartościach kulturowych. Obszary objęte strefą „B” podlegają rygorom w zakresie utrzymania historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Strefą „B” objęto zespół urbanistyczny miasta Mogilna, zespoły wiejskie, część zespołów dworsko-parkowych, zespoły folwarczne, cmentarze parafialne rzymsko-katolickie, nieczynne cmentarze ewangelickie w granicach obszaru opracowania studium. Celem działalności konserwatorskiej w strefie „B” jest: zachowanie historycznego układu zabudowy (linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości, podziały historyczne, wkomponowanie w krajobraz naturalny), zachowanie zabudowy historycznej (jej konserwacja i rewaloryzacja), dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, parków i

cmentarzy, usuwanie obiektów dysharmonizujących. Na obszarze strefy „B” uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być remonty, modernizacje, adaptacje obiektów zabytkowych, uzupełnienia zabudowy, wprowadzanie małych form architektonicznych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego.

Strefa „E” ochrony ekspozycji

Strefa „E” obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu zabytkowego, głównie wyznacza tereny wyłączone spod zabudowy lub określa jej nieprzekraczalne gabaryty. Strefą „E” objęto obszar ekspozycji zespołu klasztornego w Mogilnie i zespół w Wieńcu. Celem działalności konserwatorskiej w strefie „E” jest: zabezpieczenie właściwego eksponowania obiektu (zespołu) zabytkowego, zachowanie jego indywidualnej sylwety, ochrona przed powstawaniem dominant widokowych, zachowanie historycznych relacji przestrzennych, ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów i wysokości zabudowy nowowprowadzanej.

Strefa „W” ochrony archeologicznej

Strefa „W” obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych reliktyw archeologicznych. Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostaje na etapie uzgadniania projektu budowlanego. Obszar miasta i gminy Mogilno został w całości rozpoznany pod względem archeologicznym. Dla miasta Mogilna strefa „W” jest równoznaczna z zasięgiem stref „A”, „B” i „E”. W strefie „W” dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych na koszt inwestora, na zasadach określonych ustawą. Na obszarze strefy „W” wszelkie prace ziemne wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Na obszarze miasta i gminy Mogilno większość obiektów zabytkowych znajdujących się w ewidencji zabytków objęta została strefami ochrony konserwatorskiej. Obiekty zabytkowe zlokalizowane poza wyznaczonymi strefami ochrony konserwatorskiej objęte są ochroną w ramach wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegają następującym wytycznym konserwatorskim:

- wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac remontowych, adaptacyjnych i rozbiórkowych,
- wskazane jest dostosowanie nowej zabudowy wprowadzanej na obszar działki do istniejących budynków historycznych pod względem gabarytów, kompozycji bryły, elewacji, dachów – inwestycje należy uzgadniać z konserwatorem zabytków.

Wymienione zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków są wiążące w sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ustaleń w decyzjach o warunkach zabudowy.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia

przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Mogilno nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują częściowe plany zagospodarowania przestrzennego, które zawierają zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała Nr VI/35/11 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Mickiewicza w Mogilnie; § 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) część obszaru, określona na rysunku planu, położona jest w strefie „B” ochrony konserwatorskiej, strefa „B” dla miasta jest równoznaczna ze strefą „W” ochrony archeologicznej; wszelkie działania inwestycyjne muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i poprzedzone badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie przy uzgodnieniu projektu budowlanego i uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 2) dla całego obszaru objętego planem w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych znalezisk, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, należy wstrzymać prace i zabezpieczyć znaleziska i miejsce ich odkrycia i niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Mogilna.

2. Uchwała Nr VI/34/11 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 23 lutego 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Chabsko; § 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) w części obszaru, określonej na rysunku planu, położonej w strefie „W” ochrony archeologicznej wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie przy uzgodnieniu projektu budowlanego i uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 2) dla całego obszaru objętego planem w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych znalezisk, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, należy wstrzymać prace i zabezpieczyć znaleziska i miejsce ich odkrycia i niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Mogilna.

3. Uchwała Nr XVII/193/12 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 28 marca 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Wiecanowo; § 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) w części obszaru, określonej na rysunku planu, położonej w strefie „W” ochrony archeologicznej wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie przy uzgodnieniu projektu budowlanego i uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wszelkie prace ziemne można wykonać po uzgodnieniu i za pozwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 2) dla całego obszaru objętego planem w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych znalezisk, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, należy wstrzymać prace i zabezpieczyć znaleziska i

miejsce ich odkrycia i niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Mogilna.

4. Uchwała Nr XVIII/202/12 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowo-usługowej we wsi Świerkówiec; § 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) dla całego obszaru objętego planem w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych znalezisk, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, należy wstrzymać prace i zabezpieczyć znaleziska i miejsce ich odkrycia i niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeżeli nie jest to możliwe Burmistrza Mogilna.

5. Uchwała Nr XVIII/203/12 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Hallera w mieście Mogilno; § 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) dla obszaru, określonego na rysunku planu, położonego w strefie „B”, która dla miasta jest równoznaczna ze strefą „W” ochrony archeologicznej, wszelka działalność inwestycyjna musi być uzgodniona z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wymagane jest zapewnienie przez inwestora nadzorów archeologicznych nad całością prac ziemnych na swój koszt. Zakres prac archeologicznych określony zostanie przy uzgodnieniu projektu budowlanego i uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 2) dla całego obszaru objętego planem w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych znalezisk, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, należy wstrzymać prace i zabezpieczyć znaleziska i miejsce ich odkrycia i niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeżeli nie jest to niemożliwe Burmistrza Mogilna.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Mogilno, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z „Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Mogilno na lata 2016-2023”

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Mogilno na lata 2016-2023 przyjęty został Uchwałą Nr XXXV/403/17 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 18 października 2017 r. Pełni on funkcję wieloletniego, interdyscyplinarnego i zintegrowanego programu operacyjnego wdrażanego w celu przywrócenia obszarom zdegradowanym funkcji, które będą dla nich stanowić podstawę rozwoju. Rewitalizacja ma charakter kompleksowy i jest planem wielowątkowych, wzajemnie wzmacniających się synergicznych działań zmierzających do wywołania jakościowej zmiany na wyznaczonych obszarach rewitalizacji.

W wyniku diagnozy stanu aktualnego wyznaczono cztery obszary rewitalizacji: centrum miasta Mogilna oraz wsie Chabsko, Gębice i Marcinkowo.

Wśród szczegółowych celów rewitalizacji wymieniono m.in.:

- 1) rewitalizację Muzeum Ziemi Mogileńskiej w Chabsku,
- 2) rewitalizację rynku w Gębicach,
- 3) remont i adaptację magazynu zbożowego w Mogilnie na cele kulturalne i społeczne wraz z zagospodarowaniem terenu.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), Gmina Mogilno posiada, opracowany w 2006 r., plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Mogilno prezentują zróżnicowany stan zachowania - od dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych. Wśród nich, z uwagi na wartość historyczną i architektoniczną, można wyróżnić:

Zespoły dworsko-parkowo. W przeszłości tworzące charakterystyczne wyznaczniki wiejskiego krajobrazu kulturowego, po drugiej wojnie światowej w większości uległy znacznej destrukcji. Oddzielone od naturalnego zaplecza, jakim były majątki ziemskie, pozbawione autentycznych gospodarzy, najczęściej popadały w ruinę. Jedynie nieliczne przetrwały w stanie niepogorszonym. Zmiany ustrojowe częściowo odmieniły losy tych kompleksów, pozwalając na przeprowadzenie zabiegów rewitalizacyjnych, przywracających bądź pierwotną funkcję, bądź też wprowadzając do tych zespołów nowe formy użytkowe np. dwór Gozdawa, Szczeglin, Wieniec, które w istniejących formach architektonicznych pochodzą z końca XIX i pocz. XX w. Jednak w niektórych obiektach np. w ujętym w rejestrze zabytków w miejscowości Białotul czy ujętych w ewidencji dworach w Czarnotulu, Marcinkowie, Procyńiu – brak uregulowań własnościowych i środków finansowych uniemożliwia podjęcie działań w celu przeprowadzenia kompleksowych zabiegów konserwatorsko-budowlanych. Większości obiektów architektury dworskiej towarzyszyła i tworzyła z nimi kompozycyjnie nierozzerwalną całość zorganizowana zieleń o charakterze parkowym. Parki miały izolować mieszkańców rezydencji od wsi i zabudowań gospodarczych, ale także chronić od wiatrów i być miejscem spacerów dla ich właścicieli oraz oazą zieleni i atrakcyjnym elementem krajobrazu. Zmieniały się wraz z modą i stylami kolejnych epok. Na terenie gminy znajduje się 5 parków bądź ich resztówek, wpisanych do rejestru zabytków, powstałe bądź przekształcone w okresie od XIX w. do pocz. XX w. Ich stan jest zróżnicowany, generalnie układy kompozycyjne zostały przeobrażone, powierzchnie okrojone, drzewostan przetrzebiony. Najlepiej pośród nich prezentują się parki z zachowanym jeszcze starodrzewem w Bielicach, Gozdawie, Szczeglinie i Wiencu. Park w Białotulu wymaga szerokich prac rewitalizacyjnych.

Architektura sakralna. Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną w krajobrazie wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie gminy ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto trzy drewniane kościoły w miejscowościach Niestronno,

Strzelce, Wylatowo, które stanowią najbardziej rodziwy element dziedzictwa architektonicznego, również świątynie murowane w miejscowościach: Gębice, Kwieciszewo, Mogilno, Wszedzień, w tym zespół klasztorny benedyktynów z romańskim kościołem i dwa kościoły poewangelickie.

Zabudowa miasta w przeważającej mierze z ok. poł. XIX w. i z 2 poł. XIX w., z domami murowanymi o nikłych cechach klasycystycznych lub eklektycznych. Budynki w większości usytuowane kalenicowo, przeważnie cztero- i pięcioosiowe, z wejściem lub bramą przejazdową na osi. Prostokątne, dwutraktowe, z dachami krytymi przeważnie dachówką. W rejestrze zabytków ujęto trzy różne budynki mieszkalne - kamienica, dom zakonny i willa - w Mogilnie, usytuowane przy Rynku, ul. Kościuszki i Pl. Wolności.

Cmentarze, miejsca pamięci, pomniki. Osobną, specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze – miejsca pochówku mieszkańców tych wielokulturowych ziem. O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnych społeczności, ale również w krajobraz kulturowy. Na terenie gminy znajduje się ich znaczna ilość, żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków. Natomiast większość cmentarzy to cmentarze ewangelickie, a właściwie zapomniane ich pozostałości, znajdujące się w każdym sołectwie, ślad po cmentarzach żydowskich odnaleźć można w Mogilnie i Gębicach, natomiast czynne cmentarze rzymskokatolickie znajdują się w Mogilnie, Gębicach, Kwieciszewie i Wylatowie. Do rejestru zabytków wpisano otoczenie kościoła pw. św. Jakuba w Mogilnie, które jest częścią dawnego cmentarza przykościelnego, zamkniętego w 1816 r. Na terenie dawnego cmentarza nie zachowały się żadne naziemne mogiły, z cmentarnej zieleni zabytkowej zachowała się okazała lipa – pomnik przyrody.

BIAŁOTUL

ZESPÓŁ DWORSKI założony ok. 1852 r., w stylu klasycystycznym, przez rodzinę Majerów. Dwór parterowy z poddaszem, częściowo podpiwniczony, na rzucie prostokąta, murowany, otynkowany, nakryty dachem dwuspadowym, obecnie z eternitu. Przebudowany po 1909 r. Na osi murowany ganek arkadowy, ponad którym 3-osiowa facjata zwieńczona falistym szczytem. Elewacja frontowa zaakcentowana szerokimi pilastrami. Budynek w stanie dostatecznym, przeznaczony na mieszkania dla pracowników RSP „Jutrzenka” w Lubieszewie (w likwidacji).

Park założono w k. XIX w., niegdyś znacznie większy, obecnie pozostałość o powierzchni ok. 1,5 ha, z bardzo zubożonym drzewostanem liściastym, w którym m.in. kasztanowiec biały, jesion wyniosły, lipa drobnolistna, orzech włoski. Teren parku w sąsiedztwie dworu zabudowany współczesnymi szopkami. Dość dobrze zachowana brukowana aleja dojazdowa do dworu zakończona efektowną murowaną, kamiennie-ceglaną bramą z 1892 r. oraz fragmentami dawnego ogrodzenia.

BIELICE

ZESPÓŁ DWORSKI został założony na początku. XX w. przez Kazimierza Jaczyńskiego herbu Dąbrowa. Budynek dworu wzniesiono na planie litery „H”, murowany, tynkowany, korpus główny parterowy, ośmioosiowy, z mieszkalnym poddaszem, pokryty dwuspadowym dachem krytym dachówką, zamknięty symetrycznymi, piętrowymi, na planie kwadratu, skrzydłami, przykrytymi dachami czterospadowymi. W osi wejściowej sześciokolumnowy portyk dźwigający balkon, nad którym niewielka facjata z trójkątnym frontonem. Budynek w dobrym stanie.

Niegdyś dwór otaczał duży park krajobrazowy, powstały w końcu XIX w., obecnie pozostała niewielka część o powierzchni ok. 1,4 ha, zabudowana różnymi obiektami szkolnymi. Teren zadbane, wytyczone alejki, prace porządkowe i pielęgnacyjne przeprowadzane są na bieżąco, zachowany nieliczny starodrzew, wśród którego wyróżniają się klony, kasztanowce, brzozy brodawkowate, lipy drobnolistne. Zespół dworski należy do kompleksu placówek oświatowych – Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Bielicach.

GĘBICE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MATEUSZA, przed 1578 r. p.w. św. Macieja. Parafia erygowana w 1315 r. Obecny kościół wzniesiony na przełomie XV i XVI wieku z fundacji Sulimów z Oporowa, konsekrowany w 1516 r. Świątynia późnogotycka, orientowana, murowana z cegły o układzie gotyckim, z rombowymi wzorami z zendrówek w dolnej strefie ścian, oszkarpowana, trójnawowa, halowa, z wydzielonym prezbiterium nieco węższym i niższym od korpusu oraz prostokątną zakrystią od północy. Szczyty korpusu schodkowe. Nakryta wysokimi dachami dwuspadowymi z dachówki, nad prezbiterium z wielopołaciowym zamknięciem od wschodu, nad zakrystią pulpitowy. Zachowała się wzmianka z 1582 r. (opis wizytacji archidiacona włocławskiego), wg której, w zachodniej części świątyni znajdowała się wieża. Wieżę tę rozebrano w 1837 r. W latach 1768-1772 budynek przebudowano w stylu barokowym, zaś w latach 1862-1874 regotyzowany wg projektu Fryderyka Augusta Stülera. W 1892 r. dobudowano neogotyckie kruchty, od południa i zachodu, ta ostatnia w miejsce rozebranej wieży. W 1950 r. dobudowano dwie pseudogotyckie kaplice. Obiekt w dobrym stanie, dach pokryty nową dachówką. Remont wewnątrz w latach 2016 i 2017.

GOZDAWA

ZESPÓŁ DWORSKI został założony w końcu XIX w. Dwór późnoklasycystyczny z 4 ćw. XIX w., założony na planie prostokąta, parterowy z mieszkalnym poddaszem, murowany, otynkowany, nakryty dwuspadowym dachem krytym dachówką. Od zachodu parterowa dobudówka o dachu płaskim. W fasadzie nieznaczny piętrowy ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem, poprzedzony schodami ujętymi murkami, identyczny ryzalit występuje w elewacji ogrodowej. Budynek jest własnością prywatną, utrzymany w dobrym stanie, po remoncie dostosowany do funkcji hotelarsko-rekreacyjnej.

Park krajobrazowy z XIX w. o pow. ok. 1,5 ha. Park jest dobrze utrzymany, jego wnętrze zdobi duży staw z wyspą, na którą prowadzi mostek, utwardzono alejki, wytyczono strefę sportową, zainstalowano elementy małej architektury. Zachowany starodrzew w wieku 100 - 150 lat zgrupowany jest w środkowej części parku i częściowo wokół dworu, uzupełniony nowymi nasadzeniami.

KWIECISZEWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MARII MAGDALENY. Parafia erygowana przed 1326 r. Obecny kościół wzniesiony został z fundacji kapituły gnieźnieńskiej w 1522 r., konsekrowany w 1622 r. Odnawiany po spaleni w 1708 r. oraz w latach 1833, 1877 i 1905 r. W 1913 został rozbudowany o jedno przęsło ku zachodowi. W 1945 r. spalony przez Niemców, został w latach 1954 -1960 odnowiony.

Kościół w stylu późnogotyckim, jednonawowy, orientowany, murowany z cegły, w prezbiterium przy użyciu kamienia polnego oraz zendrówek układanych w rombowe wzory. Prezbiterium zbliżone do kwadratu, przy nim od północy zakrystia. Szersza i wyższa nawa, pierwotnie trójprzęsłowa, przedłużona o jedno przęsło ku zachodowi w 1913 r. Na zewnątrz kościół opięty szkarpami o jednym uskoku. Szczyt między prezbiterium a

nawą trójkątny, ożywiony pięcioma ostrołukowymi blendami, z koroną i nadstawką na sygnaturkę w kształcie krosna. Szczyt zachodni pierwotnie analogiczny, zastąpiony obecnym neorenesansowym – w 1913 r. Korona murów i dachy kryte dachówką, nad prezbiterium dach ze skośną połącią od wschodu. W latach 2012 - 2013 wymieniono pokrycie dachowe wraz z częścią wieżby, zaimpregnowano konstrukcję dachową środkami grzybobójczymi i ogniowymi, wymieniono instalacje odgromową, zrewaloryzowano wzgórze wokół kościoła (utwardzenie kostką kamienną, odnowienie i naprawienie ogrodzenia, mała architektura i roślinność), przeprowadzono konserwację lica ceglanego południowej elewacji, pozostałe elewacje były odnawiane sukcesywnie w latach następnych, obecnie prace przy odnawianiu elewacji zostały zakończone.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI. Parafia założona w 1788 r., początkowo samodzielna, od 1791 r. afiliowanej do Strzelna, od 1856 r. ponownie usamodzielnionej. Kościół wybudowany w latach 1834-1839 w stylu klasycyzującym, w miejsce rozebranego w 1833 r. o drewnianej konstrukcji szkieletowej. Budowla nieorientowana, murowana, pierwotnie tynkowana, założona na planie prostokąta, z węższym, krótkim, zamkniętym wielobocznie prezbiterium od południa i przyległą do niego od zachodu niewielką zakrystią oraz kwadratową wieżą od północy. Bryła zwarta, kryta dachem dwuspadowym, z dominującą wieżą, przykrytą hełmem w kształcie ostrosłupa. Pierwotnie dachy z pokryciem ceramicznym. Elewacje na wysokim cokole, elewacja frontowa (północna) zdominowana czterokondygnacyjną wieżą, dobudowana ok. 1915 r. Korpus nawowy jednoprzestrzenny, z drewnianą, wspartą na czterech filarach emporą organową od północy oraz arkadowym otwarciem na prezbiterium od południa.

Obiekt po II wojnie światowej został przejęty przez parafię rzymskokatolicką p.w. św. Marii Magdaleny i użytkowany był przez nią do 1960 r. Następnie służył jako magazyn, a obecnie jest nieużytkowany. Niszczyący kościół zabezpieczono przed dalszą dewastacją, usunięto odpadające tynki i odsłonięto ceglany mur, założono nowe pokrycie dachu.

MOGILNO

ZESPÓŁ KLASZTORNY BENEDYKTYNÓW. Według kronik Jana Długosza opactwo benedyktyńskie, usytuowane na wzniesieniu cypla, otoczone kamiennym murem i z trzech stron wodami jeziora Mogileńskiego (obecnie z dwóch stron), od północy, od strony miasta odcięte do 1899 fosą, zostało ufundowane w 1065 r. przez Bolesława Śmiałego. Badacze współcześni łączą budowę z panowaniem Kazimierza Odnowiciela, ok. poł. XI wieku. Opactwo odegrało w średniowieczu ważną rolę w chrystianizacji Pomorza i Mazowsza. Kościół klasztorny ob. św. Jana Apostoła powstał w 2 poł. XI w. Pierwotnie była to trójnawowa bazylika z apsydą główną i parą apsyd zamykających transept oraz wieżą od zachodu. Prawdopodobnie prezbiterium zajmowało w tym czasie dwa poziomy, dopiero później zostało przekształcone na kryptę. W krypcie ulokowano najstarsze w Polsce sklepienie krzyżowe wsparte na jednym filarze. Około poł. XIII w. kościół został zniszczony podczas najazdu Władysława Odonica, po czym obiekt odbudowano. Przebudowa gotycka świątyni trwała prawdopodobnie od poł. XIV w., a zakończono ją na początku XVI w. - wówczas założone zostały późnogotyckie sklepienia. Za przyczynę przebudowy uważa się pożar miasta Mogilna w 1499 roku, podczas którego spłonął klasztor. W XVI i XVII w. obiekt został zaadaptowany na siedzibę biskupów gnieźnieńskich, piastujących również funkcje opatów. W 1816 r. pruskie władze wydały zakaz przyjmowania nowych zakonników i wyboru opatów. W 1833 r. nastąpiła kasata klasztoru. W

następnych latach zabudowania poklasztorne przejęły komitety szkolne parafii katolickiej i gminy ewangelickiej. W latach 1847-1881 oraz 1880 miały miejsce prace remontowe prowadzone w związku z przystosowaniem budynku do celów szpitalnych. W trakcie II wojny światowej Niemcy przetrzymywali tu angielskich jeńców i żydowskie kobiety. Po wojnie część zabudowań przeszła pod zarządzanie państwowe. Obecnie, od 2000 r. w zabudowaniach klasztornych mieści się Europejskie Centrum Spotkań „Wojciech-Adalbert”. Wejście na teren zabudowań, w miejscu dawnego mostu przez fosę, prowadzi przez osiemnastowieczną trójdzielną bramę, z półkolistym wykrojem arkad przejazdowych. Od 1 stycznia 2014 roku kompleks pobenedyktynski jest siedzibą Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów Prowincji Warszawskiej, który sukcesywnie wykonuje szereg napraw w obrębie świątyni, klasztoru oraz terenu przylegającego.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. JANA APOSTOŁA, romański, w znacznym stopniu zgotycyzowany, z elementami barokowymi oraz późnobarokową fasadą zachodnią. Kościół orientowany z klasztorem od południa tworzą zamknięty czworobok z dziedzińcem centralnym. Obiekt murowany z ciosów granitowych, mury z późniejszych faz ceglane, o układzie wedyjskim, gotyckim, fragmentarycznie blokowym, z użyciem formowanej cegły we fryzie oraz zendrówki; w murach barokowych wtórnie użyte ciosy romańskie. W dobie baroku otynkowany, obecnie tynki zachowane na wieżach i elewacji zachodniej. Trójnawowa filarowa bazylika o trójprzęsłowym korpusie, z wyodrębnionym, zbliżonym do kwadratu, nieco szerszym od nawy prezbiterium zamkniętym węższą apsydą oraz ze zblokowaną, szerszą od korpusu dwuwieżową fasadą zachodnią. Helmy wież w połowie wysokości łamane, w strefie dolnej namiotowe o wklęsłych połaciach przechodzących w ośmiobok, w górnych dzwonowate, pobite blachą, zwieńczone sterczynami z krzyżem. Na zewnątrz ściany naw bocznych, z uskokiem w połowie wysokości, opięte późniejszymi szkarpami, sięgającymi do 2/3 wysokości. Arkady międzynawowe ostrołukowe, wsparte na dwóch parach filarów. Dach nad nawą główną i prezbiterium o wspólnej kalenicy, dwuspadowy, z połacią od wschodu przechodzącą w wielospadowy dach apsydy, nad nawami bocznymi pulpitowe, kryte dachówką. Obecna forma wynikiem wielokrotnych przebudów, z których ważniejsze, to zniesienie transeptu ok. poł. XIII w., przebudowa gotycka rozpoczęta w 1 poł. XV w., zakończona w 1 poł. XVI w. przesklepieniem wnętrza oraz budowa fasady zachodniej zakończona w 1797 r. Pod wschodnią i zachodnią częścią kościoła zachowane XI-wieczne krypty. Prezbiterium w części kwadratowej nakryte sklepieniem gwiaździstym, w apsydzie sklepienie hemisferyczne. W nawie głównej i nad chórem muzycznym sklepienia gwiaździste analogiczne jak w prezbiterium, w nawach bocznych sklepienia kryształowe.

W latach 2007 - 2013 prowadzono prace konserwatorsko-restauratorskie m.in. zmieniono pokrycie dachu i naprawiono więźbę dachową, wykonano renowację sklepień w nawach bocznych, przeprowadzono konserwację ścian szczytowej oraz prace remontowo-konserwatorskie posadzki i wnętrza kościoła oraz konserwację barokowego ołtarza głównego i polichromii. W następnych latach zmodernizowano wewnętrzną instalację grzewczą, wymieniano posadzki, zrekonstruowano pierwotną komunikację między kościołem a kryptą zachodnią oraz portalem a wirydarzem, przeprowadzono prace konserwatorskie ścian naw i sklepień, prace renowacyjne i restauratorskie drewnianego wyposażenia wnętrza, polichromii, witraży, stolarki okiennej i drzwiowej, prace remontowo-konserwatorskie podziemi kościoła, konserwacja i rewitalizacja architektury wnętrza wykonano również prace na zewnątrz m.in. odnowiono figury świętych i bramę wyjazdową. W 2018 r.

wyremontowane krypty zachodnia i środkowa zostały udostępnione i przeznaczone na wystawy muzealne, prezentujące historię kościoła i klasztoru pobenedyktyńskiego.

KLASZTOR przylegający do kościoła św. Jana Apostoła. Skrzydła wschodnie i południowe wzniesione w okresie gotyku, przebudowane po 1775 r., skrzydło zachodnie zbudowano w 2 poł. XVIII w. Elewacja zachodnia i wnętrza w przyziemiu o charakterze późnobarokowym, pozostałe części bezstylowe. Budynek piętrowy, murowany z cegły, otynkowany, we fragmentach wątku gotyckiego widoczne zendrówki. Wzniesiony na rzucie nieregularnego czworoboku, obejmującego zbliżony do trapezu wirydarz, ze ściętym zewnętrznym narożnikiem południowo-zachodnim, w którym kiedyś znajdowała się czworoboczna wieża. Piętrowy, z piwnicami pod skrzydłem wschodnim i południowym. Na zewnątrz skrzydła południowe i wschodnie oszarpowane. Wg lustracji z 1707 r. skrzydła pełniły następujące funkcje: we wschodnim mieściło się dormitorium i mieszkania służby, w południowym refektarz, kuchnia, piekarnia oraz mieszkanie opata, w zachodnim inne pomieszczenia konwentu. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Wnętrza, częściowo zniekształcone przebudowami w XIX w., o układzie jednotraktowym z krążankiem od strony wirydarza. W wirydarzu odkryta podczas badań (1970-1976) studnia z czasu powstania opactwa, zasypana w k. XV w. Kolistą, ocembrowaną głazami granitowymi. W latach 70. XX w. dokonano remontu obiektu. Od 1998 r. przeprowadzane były sukcesywnie prace konserwatorsko-restauratorskie zespołu klasztornego. Od 2014 r. prace zostały zintensyfikowane, obiekty odzyskały dawny blask.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. JAKUBA WIĘKSZEGO APOSTOŁA. Pierwszy kościół św. Jakuba został wzniesiony ok. 1145 r. z fundacji rycerza Zbyluta z rodu Pałuków. Obecny kościół został wzniesiony w 1511 r., konsekrowany w 1592 r. Wielokrotnie odnawiany m.in. w 1839 r. i w 1900 r. W 1977 r. gruntownie odnowiono wnętrza. Późnogotycki. Orientowany, usytuowany na niewielkim wzniesieniu, częściowo w kręgu starych drzew. Murowany z cegły o układzie gotyckim, z użyciem zendrówki w układach rombów. Prezbiterium jednoprzęsłowe, zamknięte trójbocznie, z zakrystią od północy. Szersza i nieco wyższa nawa trójprzęsłowa z dobudowanymi później kruchtami: zachodnia - 1839 r., południowa - 1937 r., wg projektu architekta Stefana Cybichowskiego, w miejscu poprzedniej o konstrukcji szkieletowej. Wewnątrz stropy płaskie z fasetą i ząbkowanym gzymsem, w zakrystii sklepienie kolebkowe. Cztery portale gotyckie, ostrołukowe: z prezbiterium do zakrystii, z drzwiami żelaznymi z 1638 roku; z nawy do kruchty zachodniej; z nawy do kruchty południowej; oraz zamurowany portal w północnej ścianie nawy. Na zewnątrz kościół opięty szkarpami o jednym uskoku. Korpus wraz ze szkarpami obwiedziony cokołem z profilowanym uskokiem. Szczyty nawy trójkątne z przemurowanymi zwieńczeniami: szczyt wschodni z blendami zamkniętymi półłuczem; szczyt zachodni z trzema blendami ostrołukowymi. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. W 2000 roku przeprowadzono remont świątyni. Nad kruchtami i zakrystią założono nową dachówkę. W 2017 r. prace konserwatorskie przy elewacjach kościoła.

DZWONNICA położona jest po północnej stronie, pochodzi zapewne z XVIII w., gruntownie przebudowana w 1891 r. Wzniesiona w konstrukcji drewnianej, na nowszej kamiennie - ceglanej podmurówce. Złożona jest z czterech ram stolcowych usztywnionych zastrzałami w formie krzyży świętego Andrzeja, na których wspiera się krokwiowo-jętkowa konstrukcja dwuspadowego dachu, krytego dachówką karpiówką. Ściany dolnego poziomu dzwonnicy szalowane deskami w układzie pionowym, z listwami na łączeniach.

Powyżej konstrukcja obiektu jest odsłonięta. Szczyty od strony wschodniej i zachodniej obite są deskami. W ścianie południowej znajduje się wejście do przyziemia dzwonnicy z drzwiami o konstrukcji deskowo-szpungowej. Elementy konstrukcji dzwonnicy wskazują na wtórne wykorzystanie w końcu XIX w. elementów konstrukcji wcześniejszej. Z uwagi na brak wieży w kościele p.w. św. Jakuba Większego Apostoła, dzwonnica jest z kościołem powiązana funkcjonalnie jako miejsce zawieszenia dwóch dzwonów — jeden z płaskorzeźbą Ukrzyżowania i rokiem 1580, za rządów opata Jana Gniazdowskiego, drugi z 1926 r.

OGRODZENIE otacza teren kościoła pw. św. Jakuba Większego Apostoła od strony wschodniej - od ulicy Benedyktyńskiej oraz od strony południowej, odgradzając teren przykościelny od terenu plebanii. Ogrodzenie przy kościele powstało w latach 1904-1905, za posługi księdza proboszcza Piotra Wawrzyniaka, wielkopolskiego działacza oświatowego, społecznego i proboszcza fary mogileńskiej w latach 1898-1910. Wybudował on, jak podaje kronika parafialna, "mur odgradzający cmentarz od ulicy i od strony plebanii, z wejściem od ulicy naprzeciw absydy kościoła, po zamknięciu dawniejszego dojścia od strony miasta". Ogrodzenie murowane z czerwonej cegły, nietynkowane. Złożone z prostopadłościennych słupków nakrytych czterospadowymi daszkami oraz pełnych przęseł, od zewnątrz artykułowanych rytmem wnęk w kształcie wertykalnego prostokąta zamkniętego schodkowo. We wschodniej części ogrodzenia, na osi prezbiterium kościoła, znajduje się dwuskrzydłowa brama flankowana dwiema furtkami, poprzedzona schodami. Brama i furtki składają się z metalowych słupków w formie neogotyckich metalowych fiał zdobionych maswerkami i zwieńczonych wimpergami oraz metalowych przęseł z prętów zakończonych motywem lilii. Dwa dodatkowe przęsła metalowe łączą wejście z murem ceglanym. W południowym odcinku muru znajduje się furtka o analogicznej formie, jak brama od wschodu.

OTOCZENIE KOŚCIOŁA - to część dawnego cmentarza przykościelnego, zamkniętego w 1816 r., kiedy to wszystkich parafian zaczęto grzebać przy kościele św. Klemensa - po drugiej stronie Jeziora Mogileńskiego. Na terenie dawnego cmentarza nie zachowały się żadne naziemne mogiły. Otoczenie kościoła zajmuje niewielkie wzniesienie, ograniczone od południa i wschodu murowanym ogrodzeniem, od zachodu skarpą opadającą w kierunku Jeziora Mogileńskiego, a od północy granicą sąsiedniej działki oraz jej przedłużeniem w linii prostej w kierunku wschodnim do styku z murowanym ogrodzeniem. W centrum otoczenia znajduje się kościół parafialny p.w. św. Jakuba Większego Apostoła. W północno-wschodnim narożniku terenu przykościelnego znajduje się dzwonnica. Pozostałe elementy zagospodarowania otoczenia kościelnego to grota Matki Bożej z Lourdes z 1937 r., położona w jego południowo-zachodnim narożniku, a także zieleń komponowana - historyczna i współczesna. W pobliżu dzwonnicy rośnie okazała lipa drobnolistna, będąca pomnikiem przyrody. Od strony południowej wzdłuż ogrodzenia rosną drzewa tego samego gatunku.

ZABUDOWA MIASTA. W rejestrze zabytków ujęto:

Dom, ul. Rynek 14, usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei Rynku. Od 1928 r. dom należy do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP, które przekształciły budynek mieszkalny na dom zakonny z kaplicą i przedszkolem- obecnie ochronką im. Bł. Edmunda Bojanowskiego. Wcześniej dom należał do osób prywatnych, w tym m. in. w latach 1865-1881 do landrata Juliana Elsnera. Dom wzniesiony został w 1860 roku, murowany, otynkowany, częściowo podpiwniczony, piętrowy z

poddaszem, kryty dachem dwuspadowym, z ceramiczną dachówką karpiówką. Założony został na rzucie prostokąta, w układzie dwutraktowym, z przelotową sienią prowadzącą na podwórze.

Kamienica z oficyną, przy pl. Wolności 8, zbudowana w 1904 r. Do kamienicy założonej na rzucie zbliżonym do kwadratu przylega powiązana z nią funkcjonalnie oficyna na planie wydłużonego prostokąta. Oba budynki murowane, tynkowane, trzykondygnacyjne z poddaszem, kamienica częściowo podpiwniczona, w skrajnej północnej osi kamienicy nieznaczny ryzalit z przejazdem bramnym oraz loggiami z półkolistymi balkonami. Kamienica kryta dachem jednospadowym o niewielkim kącie nachylenia, ryzalit - hełmem baniastym, a oficyna dachem pulpitowym. Elewacja frontowa kamienicy - wschodnia - z bogatym eklektycznym detalem architektonicznym w postaci m. in. boniowania, zróżnicowanych, profilowanych opasek okiennych; naczółków nad oknami I piętra; dekoracji roślinnej i kartuszy herbowych nad oknami oraz maszkaronów nad loggiami ryzalitu. Nad gzymsem koronującym fasadą - kuta balustrada, nad ryzalitem - sześcioboczna, dwustopniowa, cebulasta wieżyczka z ażurową latarnią i wysoką iglicą z wiatrowskazem.

”Dom Grety”, budynek przy ul. Kościuszki 14, o charakterze wolnostojącej willi z ok. 1900 r., wzniesiony na planie prostokąta z dwoma poprzecznymi ryzalitami: północnym i południowym, zwieńczonymi trójkątnymi szczytami o konstrukcji szachulcowej, dwukondygnacyjny z wysokim poddaszem, murowany, podpiwniczony. Korpus główny nakryty dachem dwuspadowym, ryzality dachami naczółkowymi. Połąc frontowa dachu urozmaicona licznymi trójkątnymi lukarnami. Elewacja frontowa z ryzalitami, drewnianymi werandami o dekoracyjnej snycerze oraz logią. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

NIESTRONNO

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA. Parafia erygowana po 1335 r. przez archidiakona gnieźnieńskiego Bronisława, uposażona w 1385 r. przez arcybiskupa Bodzantę. Obecny kościół zbudowany z fundacji kapituły gnieźnieńskiej w 1742 r. Gruntownie odnowiony w 1868 r., w 1914 r. przedłużenie nawy ku zachodowi i kolejne odnowienie. Orientowany. Drewniany, konstrukcji zrębowej. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, z zakrystią od północy. Szersza nawa pierwotnie zbliżona do kwadratu, obecnie na planie wydłużonego prostokąta. W obrębie korpusu od zachodu wydzielona kruchta i dwa pomieszczenia po bokach, od południa zbliżona do kwadratu kruchta. Wewnątrz strop płaski, w części zachodniej z 1914 r. pozorne sklepienie kolebkowe. Na zewnątrz ściany oszalowane, wzmocnione w starszej części lisicami. Dachy siodłowe, kryte dachówką; dach prezbiterium z wielopołaciowym zamknięciem od wschodu, przechodzący połącią na zakrystię. Nad wschodnią częścią dachu nawy nowsza wieżyczka na sygnaturkę o formach barokowych, z latarnią pokrytą blachą.

BRAMA-DZWONNICA. Zbudowana współcześnie z kościołem. Usytuowana we wschodnim odcinku ogrodu otaczającego cmentarz przykościelny. Drewniana, konstrukcji słupowo - ramowej, oszalowana. Kwadratowa, dwukondygnacyjna. W dolnej kondygnacji brama o trójbocznym wykroju, górna część nieco węższa, wydzielona zadaszeniem, przepruta z każdej strony potrójnymi, odcinkowo zamkniętymi arkadami. Dach namiotowy, kryty dachówką. Odnowiona w 1966 r.

STRZELCE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. NARODZENIA NMP. Parafia erygowana jednocześnie z lokacją wsi na przełomie XIII/XIV w., proboszcz wzmiankowany w 1415 r. Obecny kościół zbudowany w 1 poł. XVII w.

Wielokrotnie odnawiany i przebudowywany, ostatnio w 1971 r. ze znacznym zatarciem cech stylowych. Orientowany. Drewniany, konstrukcji zrębowej, osadzony na otynkowanej podmurówce, z kruchtą zachodnią dobudowaną na przełomie XIX/XX w., konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, oszalowany deskami w układzie pionowym, z dwiema przybudówkami z 1971 r. przylegającymi do północnej i południowej ściany prezbiterium, murowanymi z cegły. Prezbiterium zamknięte trójbocznie. Szersza nawa na rzucie zbliżonym do kwadratu, z wąskim pomieszczeniem od południa, oddzielonym od nawy nowym przeszkleniem oraz kruchtą od zachodu o konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą. Ściany wzmocnione lisicami. Dachy dwuspadowe kryte dachówką, na kalenicy dachu nawy od wschodu nowsza wieżyczka na sygnaturkę.

W 2010 roku wykonano konserwację wewnętrznych ścian prezbiterium i stropu nawy kościoła, a w 2011 r. odnowiono wyposażenie.

DZWONNICA przy kościele z 2 poł. XVIII w. Drewniana, konstrukcji słupowo-ramowej, na nowszej betonowej podmurówce. Na rzucie prostokąta, z otwartą konstrukcją; pod wydatnym okapem profilowane na czolach tramy, wsparte zastrzałami. Dach dwuspadowy kryty dachówką, z oszalowanymi szczytami. Ozdobny dzwon, odlany w 1766 r. w Toruniu, z plakietkami z św. Florianem i Michałem Archaniołem.

SZCZEGLIN

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY założony na pocz. XX w. przez Wenera von Borcka. Dwór zbudowany ok. 1910 r., konstrukcji zrębowo - szachulcowej, otynkowany, założony na planie wydłużonego prostokąta, na kamiennej podmurówce, korpus główny parterowy z dachem czterospadowym, z mieszkalnym poddaszem, od północy skrzydło boczne piętrowe, skrzydło południowe nakryte dachem mansardowym, pokryte dachówką. W obu elewacjach mieszczą się dwie piętrowe wystawki. Od strony ogrodowej znajduje się taras poprzedzony schodami, od strony frontowej weranda. Obiekt po remoncie, w dobrym stanie, stanowi własność prywatną. W otoczeniu dworu park krajobrazowy o powierzchni 1,35 ha, zadbane. Zachował się cenny starodrzew, głównie kasztanowce białe rosnące na obrzeżach parku, dęby szypułkowe, klony pospolite i jesiony wyniosłe. Zachowało się również murowane ogrodzenie z bramą, przed którym pomnik „ku pamięci pomordowanym w obozie zagłady w Szczeglinie”, (podczas okupacji hitlerowcy zorganizowali w zabudowaniach majątku obóz karny).

WIENIEC

ZAŁOŻENIE DWORSKO-PARKOWE. Dwór zbudowano na pocz. XX w. dla rodziny Seydlitz. Eklektyczny, z elementami modernistycznymi. Budynek parterowy z facjatami, podpiwniczny, murowany z cegły, otynkowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, eklektyczny z elementami modernistycznymi. Nakryty dachem mansardowym z lukarnami, kryty dachówką ceramiczną. Od frontu znajduje się półkolisty portyk z balkonem, na osi którego znajduje się facjatka. Boczna elewację (od południowego zachodu) akcentuje wnęka z balkonem zwieńczona trójkątnym naczółkiem, ujęta dwoma bocznymi ryzalitami. Wszystkie elewacje ozdobione boniowaniem. Po 1945 r., gdy obiekt użytkował Zakład Rolny, dokonano częściowych zmian układu pomieszczeń dworu. Obecnie zespół dworski należy do prywatnych właścicieli. Obiekt po gruntownym remoncie w 2008 roku, obecnie służy jako „Dworek Weselny”.

Od północnego wschodu dwór otaczał park krajobrazowy o powierzchni 3,5 ha. Po 1945 roku, w związku z działalnością Zakładu Rolnego, sukcesywnie zmniejszano powierzchnię parku w części północno -

zachodniej, przeznaczając ją na rozbudowę podwórza wraz z zabudowaniami gospodarczymi. Po 1985 roku wybrukowano drogę prowadzącą od bramy wjazdowej do dworu oraz płaszczyznę wokół budynku. Kamieniem polnym obudowano również podnóże skarpy przy wschodniej elewacji. W parku wykonano nowe, kamienne ścieżki. Na drodze wzdłuż wschodniego i północnego brzegu stawu ułożono bruk. W 2005 roku park został ponownie zinwentaryzowany i zaprojektowany, obecnie o pow. 1,5 ha. Wśród zachowanego starodrzewu dominują klony pospolite, jesiony wyniosłe oraz lipy drobnolistne. Zespół utrzymany w bardzo dobrym stanie.

WSZEDZIEŃ

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli. Został wzniesiony w latach 1907-1909 i jest jednym z 38 kościołów, w większości protestanckich, zbudowanych na terenie prowincji poznańskiej z funduszy Pruskiej Komisji Osadniczej, według projektu rządowego radcy budowlanego Wilhelma Rettiga. Świątynia została zaprojektowana w stylu modernistycznym z elementami neobaroku, widocznymi głównie w ukształtowaniu dachu. W 1969 r. kościół został przejęty przez nowo powstałą parafię rzymskokatolicką p.w. św. Andrzeja Boboli. Świątynia jest budowlą murowaną, tynkowaną, posadowioną na cokole z nieregularnych ciosów kamiennych. Bryła złożona z korpusu nawowego zamkniętego trójbocznym prezbiterium od północy, masywu wieżowego od południa oraz dwóch aneksów: parterowej zakrystii od północnego zachodu oraz aneksu z klatką schodową od południowego wschodu. Nawa przekryta jest dachem łamanym z oknami typu „wole oko” w górnych połaciach, wieża czterospadowym o ściętych narożnikach. Aneksy przekryte są dachami zróżnicowanymi: wielopołaciowym i trójspadowym. Wszystkie dachy pokryte dachówką ceramiczną, karpiówką. Nawa na rzucie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, do którego przylega zakrystia o nieregularnym rzucie. Nawę od południa poprzedza kwadratowa kruchta podwieżowa, do której po wschodniej stronie przylega aneks na rzucie prostokąta, mieszczący wejście boczne i schody na emporę, zaś od strony zachodniej niewielki przedsionek na rzucie kwadratu, z wejściem bocznym. Elewacje kościoła tynkowane, artykułowane charakterystycznymi dla modernizmu płaskimi lizenami i wąskimi, szczelinowymi otworami okiennymi. Elewacja frontowa (południowa) z dominantą masywu wieżowego. Wieżę zamyka wydatny gzyms z pulpitym zadaszeniem, ponad którym cofnięta z lica podstawa hełmu wieży z czterema, prostokątnymi otworami okiennymi. Przy elewacji wschodniej, w pierwszej osi od południa, dwukondygnacyjny aneks z wejściem bocznym i klatką schodową. Od północy elewacja z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, artykułowanym otworem okiennym i przyległym aneksem. Utrzymany w zadowalającym stanie.

WYLATOWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA. Parafia prawdopodobnie powstała w 1247 r., kiedy to za sprawą kanoników regularnych z Trzemeszna nastąpiła lokacja wsi na prawie średzkim. W 1358 r. proboszczem w Wylatowie był Mikołaj. Kolejna świątynia została konsekrowana przez biskupa Fałęckiego w 1564 r. Obecny kościół został zbudowany w 1761 r. z fundacji opata trzemeszeńskiego Michała Kosmowskiego, wystawiony na wzgórzu, na którym stała przedtem kaplica św. Rozalii, konsekrowany w 1793 r. Gruntownie odnowiony w 1952 r. Barokowy. Orientowany, drewniany, posadowiony na niskim, ceglany cokole, konstrukcji zrębowej, z wieżami konstrukcji słupowo-ramowej. Trójnawowy, pseudobazylikowy, z dwuwieżową fasadą zachodnią, założony na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy

jego części zachodniej, na przedłużeniu naw bocznych, dwie zbliżone do kwadratu kaplice; przy jego części wschodniej od północy nieco niższa, kwadratowa zakrystia. Korpus czteroprzęsłowy, z nawą główną równej szerokości i wysokości co prezbiterium i nieco niższymi nawami bocznymi. Od południa prostokątna kruchta. Na osi trójkątny szczyt flankowany przez dwa masywy wieżowe nakryte wysokimi, obitymi miedzią, hełmami z latarniami. Ściany zewnętrzne szalowane, w fasadzie zachodniej z listwowymi gzymsami, dzielącymi ją na trzy kondygnacje. Wieże zblokowane z korpusem, nieznacznie wyrastające ponad dachy naw bocznych. Dachy kryte dachówką, nad korpusem dwuspadowy z wielopołaciowym zamknięciem od wschodu, nad nawami bocznymi i kaplicami pulpitowe, na wieżach namiotowe. Na kalenicy dachu chorągiewka z datą 1746. Prace konserwatorsko - remontowe i rewitalizacyjne trwające od 2004 roku w kilku etapach do 2014 roku, przywracające pierwotny stan kościoła, polegały na wzmocnieniu konstrukcji i stabilizacji kościoła, konserwacji i rewaloryzacji elewacji kościoła, zakrystii i krucht, wymianie pokrycia dachu na gont oraz remontu wież z odtworzeniem barokowych hełmów na obu wieżach.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Mogilno nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału

stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Mogilno wykonała w 2013 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,

- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2020 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Mogilno” na stronie internetowej Urzędu Miejskiego,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale

Nr VIII/54/07 Rady Miejskiej w Mogilnie z dnia 25 kwietnia 2007 r.

W latach 2014-2018 wsparcie finansowe otrzymały:

- 1) Parafia Rzymskokatolicka św. Jana Apostoła w Mogilnie – dokumentacja i badania konserwatorskie, prace konserwatorskie elewacji, renowacja posadzki,
 - 2) Parafia Rzymskokatolicka św. Marii Magdaleny w Kwieciszewie – prace konserwatorskie elewacji,
 - 3) Parafia Rzymskokatolicka śś. Ap. Piotra i Pawła w Wylatowie – rekonstrukcja hełmów wież, konserwacja rzeźby Chrystusa Frasobliwego, modernizacja instalacji elektrycznej, konserwacja ołtarza bocznego p.w. Matki Bożej,
 - 4) Parafia Rzymskokatolicka św. Mateusza w Gębicach – renowacja posadzki.
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; na powyższe zadanie, budżecie na 2019 r. zaplanowano kwotę 45.000 zł.,
 - podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych założeniach zieleni (parki, cmentarze) w ramach programu aktywizacji osób bezrobotnych,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Szlaki turystyczne stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Mogilno, z malowniczo położonymi jeziorami, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, zagospodarowanymi już terenami rekreacyjnymi, dostępność komunikacyjna, miejsca i pamiątki piastowskiej historii, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalaonych w budowlach sakralnych i rezydencjonalnych, historyczne postaci, regionalne kulinaria, działalność i zbiory muzeum w Chabsku, zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, ślady wielokulturowości, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności

mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie niektórych szlaków turystycznych. Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe, wymienione w poprzednich rozdziałach.

- SZLAK PIASTOWSKI – odcinek wschód-zachód, biegnie od opactwa benedyktynów w Lubiniu do Poznania, dalej m.in. przez Ostrów Lednicki, Gniezno, Gąsawę, Biskupin, Wenecję, Żnin, Inowrocław, Kruszwicę, Mogilno, Trzemeszno, Płowce, Brześć Kujawski do Inowrocławia.
- DROGA ŚWIĘTEGO JAKUBA, część tej międzynarodowej trasy wiedzie z Mogilna, przez Trzemeszno, Niechanowo do Gniezna, na terenie gminy obejmuje Mogilno - kościół farny pw. Św. Jakuba, Gozdawę i Wylatowo.
- EUROPEJSKI SZLAK ROMAŃSKI, odcinek czerwony, autokarowy, dł. 82 km, obejmuje najstarsze obiekty architektury i sztuki romańskiej Kruszwicy, Strzelna, Mogilna, Trzemeszna i Gniezna.
- SZLAK KAJAKOWY Notecią Zachodnią: np. od Słowikowa lub Kamieńca i dalej w kierunku Gębice - Kwieciszewo - Pakość – aż do Noteci.

Ponadto, na terenie gminy opracowano 10 tras rowerowych, o różnej długości, które zaczynają i kończą się w Mogilnie, obejmując miejscowości głównie z terenu gminy, z obiektami zabytkowymi, miejscami pamięci, punktami widokowymi, miejscami rekreacji itp. Powstają w gminie również ścieżki pieszo-rowerowe wzdłuż ciągów komunikacyjnych, obejmując miejscowości z obiektami zabytkowymi. Wg GUS w 2017 r. długość ścieżek rowerowych wynosiła 8 km.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków turystycznych czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki kulturowej np. szlak tematyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią i z produktami rzemiosła artystycznego, czy z powstaniami narodowymi i miejscami bitew. Tereny Natura 2000 zachęcają do utworzenia ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, tras nordic walking, a w oparciu o istniejące ośrodki jeździeckie utworzenie szlaków konnych. Budowa stancyi wodnej, punktów obserwacji ornitologicznych, restauracja zabytkowego kościoła poewangelickiego w Kwieciszewie i dostosowanie do nowych funkcji, wyeksponowanie schronów bojowych pododcinka Mogilno, wchodzących w skład Głównej Pozycji Obrony Armii Poznań w czasie II wojny światowej czy bezkolizyjnej, z 17 wiaduktami, dawnej linii kolejowej do Orchowa, to tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Gmina mogłaby również wykorzystać

współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. uwzględniając w wielu wsiach ślady współistnienia mieszkańców innych wyznań, znane postaci - psycholog niemiecko-amerykański Kurt Zadek Lewin; działacz społeczny, gospodarzo - oświatowy i kultury, wybitny wielkopoleśin ks. Piotr Wawrzyniak; kardynał, prymas polski Józef Glemp; dowódca oddziału powstańczego Michał Badyna; działacz polityczny hr. Józef Trzcicki; działacz społeczny Antoni Wesołowski, itp.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne i której przykłady znajdziemy w miejscowościach Gozdawa, Mielenko, Wieniec, Wiczanowo, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Mogilno wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,

- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,

- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadacz, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny DZIEDZICTWO KULTUROWE realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Kujawsko-Pomorski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.torun.wkz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.kujawsko-pomorskie.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosigw.torun.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

- 1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.
- 2) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.